

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh896>

Kemal Ramazan Haykıran, **Moğollar ve Mevlana**, 202 sayfa, Sentez Yayınları, İstanbul 2015, ISBN 878-60-5790-91-2.

Emin DALMIŞ*

Ortaçağ'da yaşamış olan ve insan sevgisini merkeze alan anlayışı ile Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî şüphesiz Anadolu'nun tasavvufî düşüncesine derin izler bırakmıştır. Moğolların XIII. Yüzyılda İslam dünyasında yarattığı derin tahribata Mevlana bizzat şahit olmuştur. Tanıtımını yapmakta olduğumuz eser “Moğollar ve Mevlânâ” ismini taşımakta olup dönemin tarihi ve düşünce yapısı hakkındadır. Yazar kitabına giriş mahiyetinde XIII. Yüzyıl Anadolu'sunun genel yapısını ele almış; Hz. Mevlânâ hakkında kısa bir bilgiden sonra çok tartışılan ama tam manasıyla geniş kitlelerce bilinmeyen Moğolları tanıtmıştır. Yine Moğolların yönetim anlayışı ve İslam toplumunun geneli ile Moğollar hakkında bilgi verilmiştir. Son olarak da Mevlânâ'nın Moğol yönetimi ile olan ilişkileri üzerinde durulmuştur. Ayrıca yazar, eserin daha önce yapılan diğer çalışmalardan farklı olarak Mevlânâ'dan ziyade Moğollar üzerinde durduğunu da söylemektedir.

Mevlana'nın büyük bir değer olduğunun teslim edildiği çalışma, “Giriş” ve “Sonuç” bölümleri ile birlikte altı bölümden oluşmaktadır. Bu bölüm başlıkları ise şöyledir: “XIII. Yüzyılda Anadolu Nasıldı?”, “Yaklaşan Tehlike Moğollar Karşısında Selçuklular”, “Hz. Mevlânâ, Hayatı ve Düşüncesi”, “Moğollar”, “İstilacılar ve Yerliler”, Mevlânâ ile Moğolların Karşılaşması”. Ayrıca yapıtın 193-202. sayfaları arasında “Kaynakça” yer almaktadır.

Giriş bölümünde, Moğol hâkimiyeti sırasında Anadolu'nun içerisinde bulunduğu siyasi kargaşa ortamı ve Mevlânâ'nın Moğollar ile ilişkisine genel hatlarıyla değinilmiştir. Yazar, günümüzdeki bazı araştırmacıların Mevlânâ'ya

* Doktora Öğrencisi, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı.

yönelik eleştirileri ile bu eleştirilere karşı çıkan araştırmacıların görüşlerine yer vermiştir.

“XIII. Yüzyılda Anadolu Nasıldı?” başlıklı birinci bölüm, “Anadolu’ya İlk Geliş”, “Türkiye Selçuklularının Hâkimiyet Devri”, “Sosyal Durum”, “Fikri ve Kültürel Durum” gibi dört alt başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümde, Anadolu’ya ilk Türkmen seferleri ve Selçukluların Anadolu’ya hâkim olmasıyla Türkleşme ve İslamlaşmanın sosyo-kültürel durumu hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölüm “Yaklaşan Tehlike Moğollar Karşısında Selçuklular” başlıklı ikinci bölüm “Selçuklularda Kargaşa ve Bâbaîler İsyanı”, “Şeyh ve Dervişlerin Bağlı Olduğu Gruplar”, “1. Kalenderiler”, “2. Haydariler”, “3. Yesevîler”, “Bâbaîler İsyanın Nedenleri”, “İktisadî Nedenler”, “Sosyal Nedenler”, “Dini Nedenler”, “Siyasi Nedenler”, “İsyanın Seyri ve Sonuçları”, “Selçuklularda Sonun Başlangıcı: Köseadağ Savaşı ve Sonrası” alt başlıklarından oluşmaktadır. Yazar bu bölümde, Selçukluların en parlak dönemini yaşadığı ve Moğol istilasının göç ettirdiği insan kitlelerinin Anadolu’ya gelişleri ile Anadolu’da oluşan heteredoks düşünceler hakkında bilgi vermektedir. Selçukluların ihtişamlı dönemini kaybetmesi sonucu içerde çıkan isyanlar ve asayişin sağlanamaması sonucu Moğolların da galibiyeti ile Anadolu’nun istila edildiğini anlatmaktadır.

“Hz. Mevlânâ, Hayatı ve Düşüncesi” başlıklı üçüncü bölüm “Mevlânâ’yı Yetiştiren Bir Belde: Belh”, “Mevlânâ’nın Hayatına Bir Bakış”, “Eğitimi ve Düşünsel Gelişimi”, “Mevlânâ’nın Eserleri”, “Mesnevi”, “Dîvân-ı Kebîr”, “Mektûbât”, “Mecâlis-i Seb’a” ve “Fihi mâ-fih” başlıklı dokuz alt bölümden oluşmaktadır. Bu bölümde Mevlânâ’nın hayatı, yetiştiği ortam itibariyle aldığı eğitim, genel manada babasının onun eğitimine verdiği önem ve Anadolu’ya gelişi anlatılmaktadır. Mevlânâ’nın ilmi mülâhazaları hakkında bilgi veren yazar, bölümün sonunda Mevlânâ’nın eserlerinin kısa tanıtımını yapmıştır.

“Moğollar” başlıklı dördüncü bölüm, “Moğollar Kimdir?”, “Kubilay Hanlığı İmparatorluğu”, “Çağatay Hanlığı”, “Altın Orda Hanlığı”, “Moğol İstilalarının İslâm Dünyasında Yarattığı Tedirgin Ortam”, “Moğolların Ön Asya’da Kurduğu Devlet: İlhanlılar” başlıklarını taşıyan altı alt bölümden meydana gelmektedir. Yazar bu bölümde, Moğolların teşekkülü ve tarihi hadiseleri hakkında bilgi vermektedir. Moğol imparatorluğunun kurucusu Cengiz Han’ın seferleri ve Müslümanlarla ilk temaslarının ardından gelen

İslam dünyasına yönelik Moğol istilalarının sebep ve sonuçlarına değinilmiştir. Moğol hanedan üyelerinin kurdukları devletler ve siyasi mücadeleleri anlatılmıştır.

Beşinci bölüm “İstilacılar ve Yerliler” başlıklı olup “Şaşkınlık Verici Bir Müsamaha: İlhanlılar’da Dini Anlayış”, “İlhanlılar ve İslâmiyet”, “Şiiler ve Moğollar”, “Hıristiyanlık ve Moğollar”, “Moğollar Karşısında İslam Dünyasının Genel Durumu”, “İlhanlı Yöneticilerin Sûfilerle Bağlantıları”, “Moğollar Anadolu’da”, “Moğol Kışkırtıcıları: Bürokrat Aileler” ve “Anadolu’daki Moğol Zulmünün Sebepleri” gibi başlıklar taşıyan alt bölümlerden oluşmaktadır. Eserin bu bölümünde, Moğolların yerlilerle temaslarında dini, sosyal ve kültürel yönden etkilenmeleri neticesinde İlhanlıların Müslümanlaşması üzerinde durulmaktadır. Ayrıca Moğol istilası ile gelişen tasavvuf kültürü ve Moğolların tasavvuf şeyhleri ile münasebetleri de söz konusu edilmektedir.

“Mevlânâ ile Moğolların Karşılılaşması” başlıklı ve son bölüm “Mevlânâ Sonrası Moğollar”, Gâzân Han İle Gelen Değişim”, “Moğollardaki Değişimin Göstergesi, Bir Moğol Şehri: Sultânîye”, “Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîler ve Moğollar” başlıklı dört alt bölüm halindedir. Bu bölümde, Mevlânâ özelinde Mevlevîliğin Moğollara yaklaşımı ele alınmıştır. Mevlânâ’nın vefatının ardından Mevlevîliğin geçirmiş olduğu tarihsel gelişim evreleri ile başta Moğol-İlhanlı idaresi olmak üzere, daha sonra Anadolu’da kurulan Türkmen beylikleri ve devlet idarelerine olan yakınlığı incelenmiştir. Yazar, Moğol istilasını iki dönem şeklinde değerlendirmiş, Şamanist Moğolların göçebe yaşamdan koparak İslamlaşmayla birlikte yerleşik medeni yaşama geçişlerini inceleme konusu etmiştir.

Sonuç olarak denilmesinde bir sakınca yoktur ki, Kemal Ramazan Haykıran tarafından kaleme alınmış olan “Moğollar ve Mevlana” isimli eser, son yıllarda ülkemiz okur-yazarları arasında şiddetli tartışmaların ortaya çıkmasına neden olan Mevlana’nın Moğollar karşısındaki tutumu hakkında net ve tarihî bir panorama sunmakta, okurun döneme dair algısını güçlü bir zemine oturtmaktadır. İstifade edilebilecek bir eser olduğuna kuşku yoktur.